

Mae Sierra Leone yn un o wledydd harddaf Affrica a'r byd. Ers amser nawr mae wedi cael ei rhwygo gan ryfel cartref gwaedlyd. Er ei bod yng nghanol datblygu mae'n ymddangos fel peati'n dychwelyd i oes gyntefig: yn ystod y rhyfel cartref mae arferion fel poenydio a thorri cyrff eu gwrthwynebwyr yn ddarnau tra'u bod yn dal yn fyw wedi cael eu defnyddio gan y ddwy ochr. Yng nghanol y trasiedi mae enw un dyn wedi bod yn amlwg - Valentine Strasser. Nid yw'n fwriad clodfori'r hyn wnaeth Strasser - dim ond adrodd hanes person ifanc, diddorol, carismatig a phenderfynol.

Roedd doctoriaid yn perfformio llawdriniaeth yng ngolau'r gannwyll, ac roedd arweinyddwr Sierra Leone wedi bradychu eu pobl trwy ganiatau i gwmnïau mwyngloddio fel **de Beers** i dreisio'r wlad o'i hadnoddau.

Aeth Strasser ati'n syth i sefydlu pwyllgorau i esbonio'r chwyldro. Cyflwynodd wasanaeth radio a theledu fel bod pobl yn gwybod beth oedd y llywodraeth yn ceisio gwneud. Roedd yn berson enigmatig; a'i arwyr...? Nid Ho Chi Minh, Castro a Lenin, ond Handel, Schubert a Debussy. Roedd yn canu'r piano am ddwy awr

DARLLEDWYD HYN I GYD AR Y RADIO, GYDA'R GAN 'AIN'T NO STOPPIN' US NOW WE'RE ON THE MOVE' GAN McFADDEN & WHITEHEAD YN CHWARAE YN Y CEFNDIR. DAETH HON YN GAN SWYDDOGOL Y CHWYLDRO.

Ar y dechrau aeth pethau'n dda. O fewn 18 mis roedd chwyddiant lawr o 130% i 26%. Cyhoeddwyd yn 1993 bod etholiadau democrataidd yn mynd i gael eu cynnal yn

Valentine Strasser - Dawnsiwr Disgo a Chwyldroadwr!

Cafodd Sierra Leone (*Mynydd y Llew*) ei enwi gan y Portiwgeaid oherwydd y swm tarannau uwchlaw'r brif ddinas *Freetown*. Caethweision wedi eu rhyddhau oedd trigolion *Freetown* a chafodd y wlad annibyniaeth wrth Brydain yn 1961. Ers 1967 mae wedi cael ei rheoli gan gyfres o lywodraethau milwrol wnaeth roi rhyddid llwyr i'r cwmnïau rhyngwladol oedd yn mwyngloddio am ddiawntau, aur ac adnoddau eraill. Hynny yw, tan Ebrill 29, 1992 pan benderfynodd capten 26 mlwydd oed yn y fyddin mai digon oedd digon; cychwynodd hwn ar gyfres o newidiadau fyddai'n newid Sierra Leone'n llwyr. Mae'r stori hon am chwyldro. Chwyldro'r Capten **Valentine Strasser**.

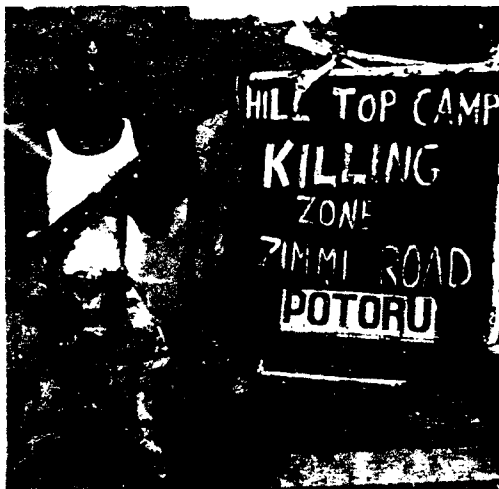
bob dydd, ac yn treulio'r nos yn dawnsio disgo ... cyn iddo orfod troi'n unben milwrol i achub ei wlad.

Dau ddiwrnod ar ôl y CHWYLDRO aeth Strasser ar y radio i esbonio'i syniadau...

Chwefror 1996, ac y byddai'r fyddin, bryd hynny, yn tynnu nôl o fywyd gwleidyddol.

Serch hynny, roedd dau gwmwl ar y gorwel; yn gyntaf y rhyfel cartref o fewn y wlad, ac yn ail y cweryl rhwng Strasser a'r ail yn ei lywodraeth (a'i ffrind) Solomon Musa, adawodd y wlad yn yr haf 1993.

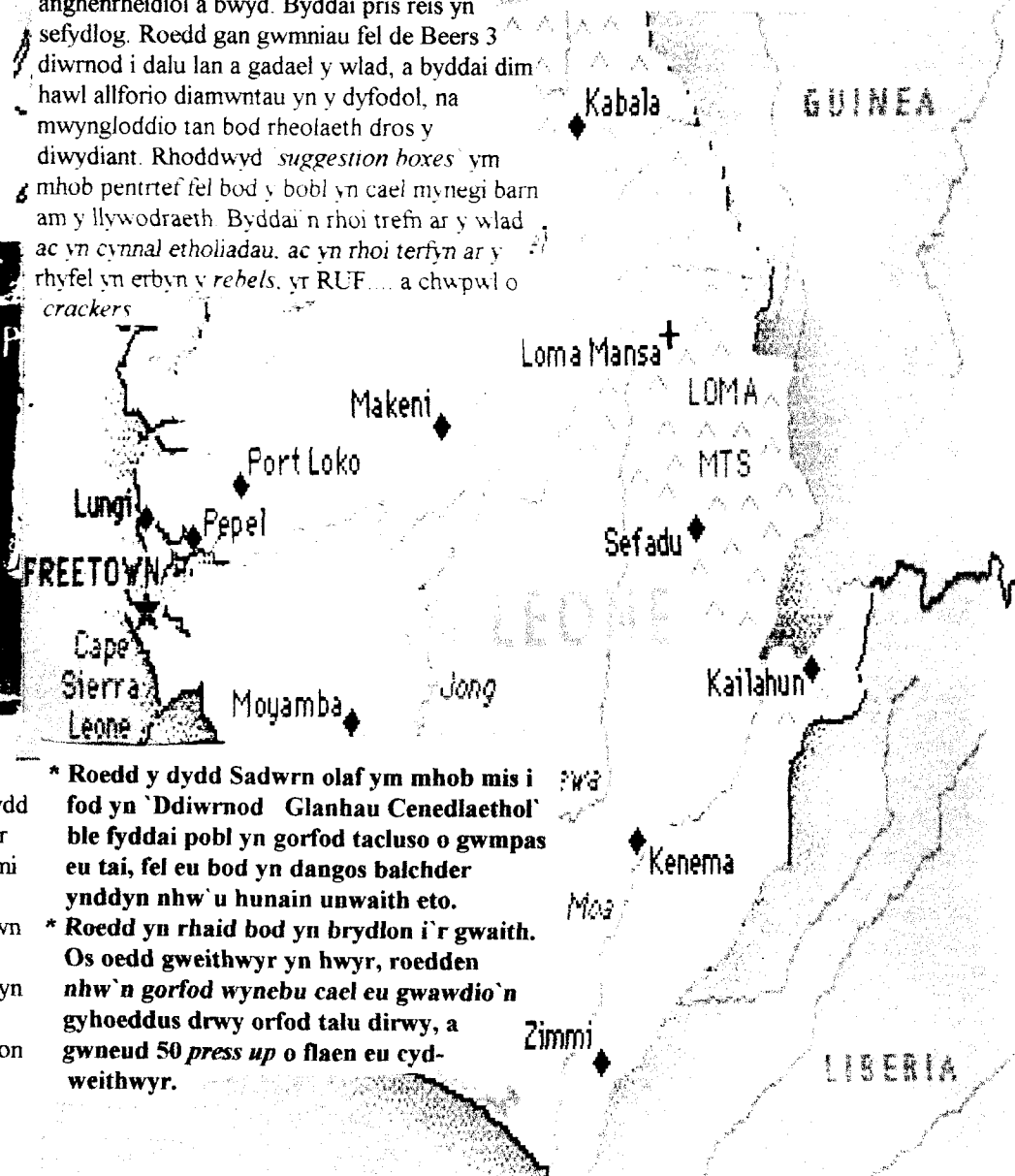
Roedd am wahardd allforio eitemau anghenrheidiol a bwyd. Byddai pris reis yn sefydlog. Roedd gan gwmnïau fel **de Beers** 3 diwrnod i dalu lan a gadael y wlad, a byddai dim hawl allforio diawntau yn y dyfodol, na mwyngloddio tan bod rheolaeth dros y diwydiant. Rhoddwyd *suggestion boxes* ym mhob pentref fel bod y bobl yn cael mynegi barn am y llywodraeth. Byddai'n rhoi trefn ar y wlad ac yn cynnal etholiadau, ac yn rhoi terfyn ar y rhyfel yn erbyn y *rebels*, yr RUF... a chwplw o *crackers*

Cam 1 - Y Freuddwyd, 1992-1993

Yn 26 mlwydd oed, Strasser oedd yr arweinydd gwlad ifancaf yn y byd. Cafodd gyfle i fynd i'r Brifysgol ond dewisiodd astudio yn yr academi filwrol. Roedd yn dod i reoli gwlad oedd yn gyfoethog mewn adnoddau, ond yn dlawd iawn fel arall; yn ôl tabl Datblygiad Dynol y Cenedloedd Unedig hon oedd y wlad dlotaf yn y byd - dim ond 36% o'r boblogaeth oedd yn cael gofal meddygol, a dim ond 24% o oedolion oedd yn llythrennog. Doedd dim papurau newydd na gwasanaeth radio y tu fas i'r brifddinas Freetown, a dim teledu o gwbl.

- * Roedd y dydd Sadwrn olaf ym mhob mis i fod yn 'Ddiwrnod Glanhau Cenedlaethol' ble fyddai pobl yn gorfod tacluso o gwmpas eu tai, fel eu bod yn dangos balchder ynddyn nhw'u hunain unwaith eto.
- * Roedd yn rhaid bod yn brydlon i'r gwaith. Os oedd gweithwyr yn hwyr, roedden nhw'n gorfod wynebu cael eu gwawdio'n gyhoeddus drwy orfod talu dirwy, a gwneud 50 *press up* o flaen eu cydweithwyr.

Cam 2 - Realiti. 1993-1995.

Cafwyd ymdrech am *coup* yn 1993 gan wyr busnes cefnog oedd wedi colli mas dan Strasser a bu farw 26 o ddynion. Yn ddiweddarach yn yr un flwyddyn cafwyd ymdrech arall am *coup*, y tro hwn gan gyfaill Strasser, Solomon Musa. Wedi gadael Sierra Leone bu Musa'n astudio am radd yn y gyfraith yng Ngholeg Prifysgol Cymru, ac etha ati i gynllunio *coup* yn erbyn ei gyn-gyfaill. Cafodd afael ar 4 *waiter* o fwyty Chinese yn Birmingham ac addo arian mawr iddyn nhw os allen nhw fynd i Sierra Leone i ddechrau gwrthryfel yn erbyn Strasser. Aeth pethau o'i le yn syth ...

Roedd Strasser yn dal yn awyddus i gynnal etholiadau yn Chwefror 1996, fel yr oedd wedi addo. Yn Ionawr eleni arweinwyd *coup* llwyddiannus yn erbyn gan rhai o'r fyddin a'r ail yn ei lywodraeth, Julius Bio. Cafodd ei garcharu gyda i deulu a i hedfan i Guinea. Roedd chwyldro 1992 a'r freuddwyd chwyldroadol yn deilchion.

Dydyn ni ddim ar y dde nag ar y chwith yn wleidyddol. Pobl ymarferol, bragmataidd ydyn ni. Rydyn ni'n ystyried ein hunan yn arloeswyr ar gyfer gweld newid positif. Rydyn ni am ddarbygu'r syniad o genedligrwydd. Dyma yw'r syniadau tu ôl i'n chwyldro. (Valentine Strasser)

Doedd dim *visas* ganddyn nhw, ac fe'u gwaharddwyd rhag fynd ar fwrdd yr awyren. Ar ôl cael *visas* fe deithion nhw i Sierra Leone a chawsant eu mygio yn y maes awyr ar ôl cyrraedd. fe fethon nhw adnabod eu *contact* - captan yn y fyddin - mewn bar yn *Freetown*, er ei fod yn gwisgo gwisg filwrol lawn. Pan ofynnodd yr heddlu iddyn nhw pam eu bod yn Sierra Leone fe ddywedon nhw eu bod yno i hela teigr: does dim teigrod yn Affrica. Cawsant eu harestio, y prif ddarn o dystiolaeth yn eu hachos llys oedd *Shell Road Map* - eu cynllun ymosod. Daeth yr achos llys i ben yn sydyn a hedfanwyd y 4 yn ôl i Brydain, yn rhyfedd iawn ar yr un diwrnod pan wnaeth Prydain ail ddechrau eu grant o £2 filiwn y flwyddyn i Sierra Leone!!

Cam 3 - Yr Hunllef. 1995-1996.

Erbyn yr haf 1995 roedd byddin Strasser yn colli'r rhyfel cartref yn erbyn y *rebels*. Roedd y *rebels* yn dinistrio'r economi trwy orfodi'r ffermwyr i adael cefn gwlad, ac roedd newyn cyffredinol. Gwelwyd y ddwy ochr yn poenydio'u gwrthwynebwyr - un o'r prif dactegau oedd torri aelodau'r corff i ffwrdd.

Cafwyd storiâu dychrynllyd am gymryd organau pobl a'u bwyta o'u blaenau. Roedd chwyldro 1992 a breuddwydion Strasser wedi diflannu. Dywedodd Kuba Williams, 'milwr' 14 oed... 'Fe laddon ni *laver* o bobl. Pan fydden ni mewn ofn fe fyden ni'n smygu *cannabis* yn gymysg â phowdwr dryll; roedd hwn yn ein gwneud yn ddewr, a doedden ni ddim yn poeni am ladd

UN Cynhaliwyd etholiadau yn Chwefror 1996 er gwaetha ymdrechion y fyddin i w hatal trwy ladd a phoenyddio pobl oedd yn troi mas i bleidleisio. Dangosodd 60% o'r boblogaeth eu dewrder trwy fwrw'u pleidlais - yn *Freetown* roedd milwyr yn saethu at y pleidleiswyr o'r barracks, ond roedd pobl yn dal i fynnu pleidleisio.

Er ei fod wedi goroesi'r *coup* a nifer o ymdrechion eraill i gael gwared arno, aeth pethau'n waeth yn raddol i Strasser. Gwaethygodd y rhyfel cartref a disgynodd allforion aur a diamwntau. Ar yr un pryd roedd swyddogion ifanc y fyddin yn feithio o gwmpas strydoedd *Freetown* yn eu ceir crand, yn smygu pot gyda'u cariadon ffasiynol.

Dyma pryd wnaeth Strasser chwilio am gymorth *mercenariess*. Ffoniodd gwmi o Dde Affrica - *Executive Outcomes*, a gofyn iddyn nhw ddod i ennill y rhyfel iddo. Roedd yn fodlon talu unrhyw bris. Yn ogystal â'r milwyr cyflog o Dde Affrica, prynodd *hofrenyddion*, llongau rhyfel a dwy jet wrth awyrlu Nigeria, yn ogystal ag arfau eraill o Rwsia. Cyfaddawdodd â de Beers, a rhoddodd hwnnw arian iddo ymladd y rhyfel. Yn ystod 1995 lladdwyd 3,000 y mis yn y rhyfel cartref yn Sierra Leone.